

SUDAN RAPORU

Parçalanmadan Toparlanmaya

HAZİRAN 2018

Serhat Orakçı

SUDAN

Hartum

GÜNEY SUDAN

Cuba

INSAMER
İHH FİKRAH VE SOSYAL ARAŞTIRMA ANA MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية والاجتماعية

www.imsamer.com

info@imsamer.com

AFRİKA

ARAŞTIRMA 78

Araştırma 70
Afrika
Haziran 2018

Sudan Raporu:

Parçalanmadan Toparlanmaya

©İNSAMER 2018

Bu yayının bütün hakları mahfuzdur. İNSAMER'in izni olmaksızın yayının metni herhangi bir formda yayımlanamaz, kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve dağıtımı yapılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Hazırlayan: Serhat Orakçı

Genel Yayın Yönetmeni: Dr. Ahmet Emin Dağ

Editör: Ümmühan Özkan

Web Editörü: Zülfiye Zeynep Bakır

Referans için:

Orakçı, Serhat, *Sudan Raporu: Parçalanmadan Toparlanmaya*, Araştırma 70, İNSAMER, Haziran 2018.

Bu yayının içeriği ile ilgili bütün sorumluluk müellifine aittir.

Nuhun Gemisi

Sayfa Tasarım: Fatih Hacıoğlu

Baskı: Pelikan Basım

Maltepe Mh. Gümüşsuyu Cd.

Odin İş Merkezi No. 1/28 Topkapı-İSTANBUL

İHH
İNSANI YARDIM VAKFI

İNSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
İHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية والاجتماعية

İNSAMER, İHH İnsani Yardım Vakfı'nın araştırma merkezidir.

Karagümrük Mh. Kaleboyu Cd.
Muhtar Muhittin Sk.No:6 PK.34091
Fatih / İstanbul - TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

Giriş	01
Tarihsel Süreç ve Sudan'ın Oluşumu	02
Sömürge Sonrası Dönem ve Getirdiği Krizler	06
<i>Nimeyri ve Sosyalizm Denemesi</i>	06
<i>Sudan'da İslam Devleti Projesi</i>	08
<i>Güneyle Çözüm Süreci ve 2005 Barış Anlaşması</i>	11
2005 Yılından Sonra "Yeni Sudan"	12
Darfur Krizinin Seyri	12
Sudan'ın Yeni Güney Meselesi: Güney Kurdufan ve Mavi Nil	15
Nil Sorunu	16
İktisadi Kriz: Petrole Bağlı Büyümeden Üretime Bağlı Büyümeye	17
Ülkedeki İnsani Kriz Alanları	20
2011'den Sonra Dış İlişkilerde Değişen Dengeler	21
<i>Türkiye-Sudan İlişkilerinin Seyri</i>	23
Sonuç	24
Kaynakça	26

Giriş

❧ Tarihte ilk medeniyetlerin doğup geliştiği Nil Havzası'nda yer alan Sudan, günümüzde 40 milyonu aşan nüfusuyla Afrika ve Ortadoğu'nun kavuşma noktasında bulunmaktadır; bu nedenle de her zaman Afro-Arap bir sentez olarak tanımlanmıştır. Ülkenin en dikkat çeken özelliklerinden biri, farklı kültürel grupların bir arada bulunmasıdır. Ancak bu farklılıklara rağmen ülkede Arap dili ve İslam kültürü baskın öğelerdir. Etiyopya'dan gelen Mavi Nil ile Güney Sudan üzerinden gelen Beyaz Nil ülkenin başkenti Hartum'da buluşup buradan tek bir nehir olarak Mısır'a devam etmektedir. Yerleşim birimlerinin Nil Havzası etrafında toplandığı ülkede tarım, hayvancılık ve madencilik başlıca geçim kaynaklarıdır.

Mısır, Libya, Çad, Orta Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Etiyopya ve Eritre ile sınırı olan Sudan'ın aynı zamanda Kızıldeniz'e de 853 kilometre kıyısı bulunmaktadır. İklimin oldukça sıcak olduğu ve zaman zaman kum fırtınalarının meydana geldiği ülkede toplam yağış miktarı az

olmakla birlikte bu durum bölgesel bazı farklılıklar da göstermektedir. Nil Nehri'nin iki kolunun birleştiği başkent Hartum 5-6 milyon civarında büyük bir nüfusu barındırmaktadır. Hızlı nüfus artışı sebebiyle ülke genç ve dinamik bir nüfus yapısına sahiptir. Hartum dışında Port Sudan, Niyala, Gadarif, Kesele, Kosti geniş nüfus barındıran diğer şehirlerdir. 18 eyaletin bulunduğu ülkede bir süredir federal yönetim şekli uygulanmaktadır.

Bağımsızlık sonrasında 1955-1972 ve 1983-2005 arasındaki periyotlarda iki büyük iç savaş geçiren Sudan, 2011 yılında büyük bir kopuş yaşayarak Güney Sudan bölgesini kaybetmiştir. Sudan için büyük bir travma olan bu hadise, 1956 yılındaki bağımsızlıktan sonra ülke tarihinin en önemli olayıdır. Ülke, parçalanmanın ardından bir yandan bu yeni duruma adapte olmaya çalışırken bir yandan da parçalanmanın etkilediği ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Sudan uluslararası alanda kendisine yönelik kısmen de-

vam eden baskıları Çin, Suudi Arabistan, Rusya, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Türkiye, Katar, Malezya gibi farklı aktörlerle ilişkilerini geliştirerek hafifletmeye çalışmaktadır.

Her ne kadar bağımsızlık sonrası dönemde Güney Sudan meselesi Sudan için en önemli sorun alanı olarak öne çıksa da ülkenin tek sorunu bu değildir. Benzer şekilde başta Darfur bölgesi olmak üzere Sudan'ın Güney Kurdufan ve Mavi Nil bölgelerinde de ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Güney meselesinin çözüme yaklaştığı bir süreçte ortaya çıkan bu yeni sorun alanları dolayısıyla ülke içinde bölgesel çatışmalar yaşanmaya başlamış ve bu durumun yol açtığı çeşitli insani krizler vuku bulmuştur. Güney meselesinden sonra öne çıkan bu yeni so-

runlar sebebiyle çatışmaların meydana geldiği ülkede, diplomatik girişimlerle barışı sağlama çabaları devam etmektedir.

Sudan'da 1989 yılında kansız bir darbeyle başlayan Ömer el-Beşir iktidarı bugün neredeyse 30. yılına yaklaşırken Beşir karşıtı muhalif grupların değişim beklentisi de giderek güçlenmektedir. Ülke daha şimdiden 2020 yılında yapılacak başkanlık seçimine kilitlenirken Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'in seçime katılıp katılmayacağı hususu kritik düzeyde önemini korumaktadır.

Bu raporda 2005 yılından sonra Sudan'ın girdiği yeni dönem ele alınmakta ve 2011 ile birlikte yaşanan parçalanmanın ardından ülkenin toparlanma çabaları analiz edilmektedir.

TARİHSEL SÜREÇ VE SUDAN'IN OLUŞUMU

➤ Sınırları belirli bir toprak parçasının bir ülke ismine karşılık olarak "Sudan" şeklinde adlandırılması oldukça yeni bir hadisedir. Tarihte Sudan ismiyle anılan belirli bir millet veya etnik grup bulunmazken bu adlandırma Ortaçağ'dan itibaren ırksal farklılığı belirtmek amacıyla belirgin bir kuşağı ifade etmek için kullanılmıştır. Hemen Sahra Çölü'nün altında yer alan ve Müslüman tarihçilerin *Bilad es-Sudan* (siyahlar diyarı) şeklinde isimlendirdikleri bu kuşak, Kızıldeniz'den başlayarak Atlas Okyanusu'na kadar uzanmaktadır. Batı, orta ve doğu şeklinde ayrılan bu kuşağın en doğusu ve Mısır'ın güneyinde yer alan bölümü 1820 yılından sonra Osmanlı-Mısır Sudan'ı, 1899'dan sonra ise İngiliz-Mısır Sudan'ı olarak adlandırılmıştır.

1820 yılından sonra sınırları belirginlik kazanan bu bölgenin Sudan olarak anılmaya başlamasıyla birlik-

te müstakil biçimde Sudan kimliğinin oluşum süreci de başlamıştır. Böylece zamanla Sudan ve Sudanlılık burada yaşayan toplulukları içine alan bir üst kimlik haline gelmiştir. Bilindiği gibi Sudan'ın 1956 yılında tam bağımsız bir ülke olarak tarih sahnesine çıkışıyla birlikte modern Sudan Devleti'nin de temelleri atılmıştır.

Ancak şunu tekrar belirtmek gerekir ki, bugün Sudan olarak isimlendirilen toprakların müstakil bir ülke oluşu yeni bir hadise olsa da tarihi son derece eski dönemlere uzanan bu topraklar üzerinde pek çok kadim medeniyetin ve devletin izleri bulunmaktadır. Bu nedenle Sudan tarihi hem insanlık açısından hem de Sudan'da yaşayan toplulukların tarihî kökleri açısından oldukça önemlidir. Arkeolojik kazılar artık daha açık bir şekilde Afrika'nın ilk medeniyetlerinin bu topraklarda doğup büyüdüğünü biz-

Tarihte Sudan ismiyle anılan belirli bir millet veya etnik grup bulunmazken bu adlandırma Ortaçağ'dan itibaren ırksal farklılığı belirtmek amacıyla belirgin bir kuşağı ifade etmek için kullanılmıştır.

lere göstermektedir. Hal böyle olunca Sudan tarihinin oldukça zengin ve kompleks bir zemine oturduğu görülmektedir. Tarihî geçmiş, bu araştırma raporunun yazılış amacının kapsamına girmediği için burada genel olarak Sudan tarihinin önemli dönüm noktalarına değinmekle yetinilecektir.

Nil Nehri üzerinde bulunan birinci ve altıncı kataraktlar* arasında ki bölge, günümüzde Sudan'ın kuzeyinde yer almaktadır. Antik şehirlerin ve medeniyetlerin izlerinin bulunduğu ve adeta açık hava müzesi konumundaki Nübye olarak adlandırılan bu bölge, Sudan tarihini antik dönemlere taşımaktadır. Son derece değerli olan bu bölgede antik Mısır, Yunan ve Roma medeniyetlerinin doğrudan izlerine ya da etkilerine rastlanmaktadır. Bütün bunlar antik Sudan'ın tarihî zenginliklerle dolu olduğunu göstermektedir.

Roma etkilerinin Mısır'da görülme-ye başlaması, Sudan topraklarında da birtakım etkiler yaparak 6. yüzyıldan itibaren Hristiyan inancının buraya ulaşmasına yol açmıştır. İlk Hristiyan toplulukların oluşmaya başlamasıyla birlikte günümüze kadar varlığını koruyan bazı kiliseler inşa edil-

miştir. Ancak 7. yüzyıldan itibaren Sudan topraklarında Arap fetihleriyle birlikte Hristiyanlığın etkileri zayıflamış ve ülke topraklarının Araplaşma ve İslamlaşma süreci başlamıştır. Bu ise Sudan'ın geleceğini etkileyen en önemli tarihî süreçtir.

1820 yılında Sudan topraklarında resmen başlayan Osmanlı-Mısır dönemine gelene kadar bu topraklarda bazı devletler kurulmuştur. Bunlar arasında 19. yüzyıla kadar varlığını sürdüren Sennar merkezli Funj Devleti oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Arapçayı resmî dil olarak kullanan Funj Devleti, 16-19. yüzyıllar arasında Sudan'da geniş bir toprak hâkimiyetine kavuşurken Mısır ve Kızıldeniz üzerinden Afrika'nın kuzeydoğusunda hâkimiyet kuran Osmanlı Devleti'yle ve Eritre'den Afrika Boynuzu'na uzanan Habeşistan Krallığı'yla komşu olmuştur. Lakin Nil Havzası'nın güneyini kontrol eden Funj Devleti 19. yüzyılda yıkılma evresine girmiştir. Belirtilebilir ki, tarihin bu noktasında Osmanlı'nın Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa önemli bir rol oynamıştır.

1820 yılında Kavalalı Mehmet Ali Paşa birtakım siyasi sebeplerden dolayı Sudan topraklarına yönelik bir dizi fetih girişiminde bulunmuş ve Funj Devleti'nin varlığına son vermiştir. Bu tarihî dönüm noktasıyla birlikte Sudan toprakları resmen Osmanlı idaresine bağlanmıştır. 1885 yılına kadar Osmanlı idaresinde kalan Sudan'da ilk kez geniş çaplı merkezî bir idare tesis edilirken ülkenin modern sınırları da büyük oranda oluşmuştur. İlk modernleşme hareketlerinin görülmeye başlaması ve günümüzde başkent olan Hartum şehrinin kurulması da bu dönemin önemli adımlarındandır. Bunların yanında Osmanlı-Mısır idaresi altında camiler ve resmî binalar da inşa edilmiş; telgraf, posta hizmetleri, demiryolu gibi projeler gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Ayrıca Mısır'dan vali olarak atanan pa-

*Sudan'ın başkenti Hartum'dan Mısır'ın Aswan Barajı'na kadar olan 2.000 kilometrelik mesafede nehir yatağı kayalıktır, bu yüzden de ulaşım vasıtalarının gidiş gelişi neredeyse imkânsızdır. Nehirde altı katarakt noktası bulunmaktadır.

şalarla idare edilen Sudan toprakları, belli müdüriyetlere bölünerek idari açıdan da yapılandırılmıştır.

Ancak Sudan'daki Osmanlı-Mısır idaresinin bazı yönlerden sorunlu bir dönem olduğunu da belirtmek gerekmektedir. Özellikle Mısırlı idarecilerin Osmanlı'dan uzaklaşarak İngiltere ile yakınlaşmaya başlamaları, 1850'lerden sonra Sudan'da İngiliz varlığını güçlendirmiştir. İlk misyoner kurumların gelmesiyle Sudan topraklarının Hristiyanlaştırılması için girişimlerde bulunulmasının yanında Sudan'a bazı İngiliz valiler de atanmıştır. Bunların en meşhuru kuşkusuz Mehdi ayaklanmasında öldürülen Sudan Valisi Gordon Paşa'dır.

Osmanlı Devleti'nin gerileme ve çöküş sürecine girdiği 19. yüzyılda İngiliz etkisinin Mısır ve Sudan üzerinde artmaya başlaması, kuşkusuz bu toprakların kaderini derinden etkileyen bir gelişme olmuştur. Mısır'a verdiği borçlar sayesinde hem Mısır idaresi üzerinde hem de yeni inşa edilen Süveyş Kanalı hisseleri üzerinde günden güne güçlenen İngiltere, bölgede Osmanlı'nın gerilemesinden doğan boşluğu doldurmakta zorlanmamıştır. Ancak Mısır-Sudan topraklarında yükselişe geçen İngiliz etkisi, özellikle dindar çevreler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. 1881 yılında Sudan'da başlayan Mehdi isyanı bir yorumla göre Osmanlı-Mısır idaresine karşı, başka bir yorumla göre ise bu topraklarda artan İngiliz ve Hristiyan etkisine karşı bir tepki olarak doğmuştur.

Mehdi isyanı ile birlikte Sudan toprakları yabancı güçlerden arındırılırken bölgede Mehdi Devleti olarak adlandırılan yeni bir devlet ortaya çıkmıştır. 1898'e kadar kısa bir süre de olsa Sudan topraklarını idare eden bu devlet, dinî kimliğinin yanında millî ve yerli bir kimliğe de sahiptir. Modern Avrupa sömürgeciliğinin had safhaya çıktığı bir dönemde Sudan'da dinî bir devletin ortaya çıkışı, büyük emper-

Kaynak: AncienSudan.org

yal güçlerin (İngiltere ve Fransa) çıkarlarına ters bir durum oluşturmuştur. İngiltere, Mehdi Devleti'nin ortadan kaldırılması için bazı riskler alarak Mısır üzerinden harekete geçmiş ve Sudan'a yönelik askerî bir çıkartma yapmıştır. Mehdi askerleriyle İngiliz-Mısır ordusu arasında Umdurman'da yaşanan çarpışmada 10.000 kadar Sudanlı hayatını kaybetmiş ve Mehdi taraftarları yenilgiye uğramıştır. İngiliz-Mısır birliklerinin Mehdi'ye sadık askerlere karşı elde ettikleri bu galibiyet neticesinde Sudan bu kez de resmen İngiliz-Mısır idaresi altına girmiştir. 1898'den 1956 yılına kadar süren ve İngiliz-Mısır Müşterek İdaresi (*Condominium*) diye adlandırılan bu dönemde Sudan üzerinde görünürde Mısır'ın sembolik egemenliği söz konusu olsa da olayların gerisinde her daim İngiltere egemen konumunda olmuştur.

İngiltere'nin Sudan topraklarında bilfiil idareci konuma erişmesi, Sudan'ın ve bu topraklarda yaşayan halkların kaderini derinden etkileyen gelişmelere sebep olmuştur. Elde ettikleri topraklarda "böl ve yönet" esasına göre hareket eden İngiliz idareciler, birtakım kolonyal politikalar vası-

1885 yılına kadar Osmanlı idaresinde kalan Sudan'da ilk kez geniş çaplı merkezî bir idare tesis edilirken ülkenin modern sınırları da büyük oranda oluşmuştur.

tasıyla Sudan'daki topluluklar arasındaki gerilimleri derinleştirmiştir. Sudan Mısır'dan ayrı bir idari yapı şeklinde örgütlenirken Sudan içinde de kuzey ve güney, ayrı iki idari birim olarak teşekkül etmiştir. İngiliz sömürge politikalarının en meşhur olanı "kapalı bölge" şeklinde uygulamaya konulan siyaset olmuştur ki, bu sayede Sudan'ın kuzeyi ile güney bölgeleri arasındaki ilişkiler büyük oranda sınırlandırılmıştır. Kuzey-güney arasında mal ve insan hareketliliğine son veren bu siyasetle birlikte kuzeyli Müslüman toplulukların güney üzerindeki etkisi azaltılmıştır. Bu siyasetin uygulanmasındaki temel amaçlardan biri, kuzeyden güneye doğru İslam'ın genişleyen etkisine set çekmek ve güneyde bulunan animist toplulukların İslamlaşmasının önüne geçmek olmuştur.

İngiliz-Mısır idaresi altında Sudan'da kapalı bölgeye dahil edilen yerlerde uygulanan bir diğer siyaset ise, buralarda misyonerlik faaliyetlerine müsaade edilmesi ve eğitim alanında misyoner kurumların yetkili hale getirilmesi olmuştur. Sömürge idaresi bütçeden eğitime fazla para harcamazken misyoner kurumların önünü açmayı yeğlemiştir. Bu nedenle Sudan'da Nijerya'dakine benzer şekil-

de iki farklı eğitim sistemi ortaya çıkmıştır. Sudan'ın güney bölgeleri hızla Hristiyanlaşırken kuzeyde İslam dininin güçlü etkisi devam etmiştir.

1918 yılından itibaren ülkede büyük oranda Mısır'daki milliyetçi gruplardan etkilenen Sudanlı gruplar ortaya çıkmış, zamanla da Sudan için tam bağımsızlık isteyen milliyetçi bir elit sınıf zuhur etmiştir. 1934 yılında kurulan Mezunlar Genel Kongresi (*The Graduates' General Congress*) etrafında toplanan bu elitler İngiltere'ye karşı anti-sömürgeci bir cephe oluşturmaya başlamışlardır. Bu durumun farkında olan Sudan'daki İngiliz idaresi ise, artan tepkilere karşılık olarak kendisine yakın bulduğu gruplarla iş birliği yapmaya ve özellikle Mısır ile birleşme arayışı içindeki milliyetçi grupların etkisini sınırlandırmaya çalışmıştır.

2. Dünya Savaşı'ndan sonra Sudan'daki milliyetçi gruplar daha yoğun bir şekilde yönetimde yer almaya ve Sudan için *self-determinasyon* taleplerini dillendirmeye başlamışlardır. Bu vesileyle Sudanlı elitlerin bağımsız Sudan tahayyülü de gün geçtikçe daha fazla ete kemiğe bürünmüştür. 1947 yılında gerçekleşen Juba Konferansı ile birlikte, kapalı bölge uygu-

lamasına maruz kalan yerlerin Sudan içinde kalmasına karar verilirken İngiltere ve Mısır arasında egemenlik konusunda bir türlü tam olarak çözülemeyen Sudan meselesi, uluslararası arenaya taşınmak durumunda kalmıştır.

Sudan topraklarını Mısır'ın egemenliğine bırakarak güçlü bir Mısır oluşmasını arzulamayan İngiltere, temel olarak Sudan'ın Mısır idaresinden ayrılmasından yana tavır ta-

kınarak istediği olgunluğa ulaşıldığında Sudan'ın *self-determinasyon* hakkı elde etmesi gerektiği yönünde bir siyaset izlemeye başlamıştır. Bu fikrin güç kazanmasıyla birlikte 1953 yılında üç yıllık geçiş dönemi öngören İngiltere-Mısır Anlaşması imzalanmıştır. Bu üç yılın ardından da 1956 yılında Sudan, İsmail el-Azharî'nin başkanlığında tam bağımsızlık kazanarak yeni bir devlet ve ülke olma statüsü elde etmiştir.

SÖMÜRGE SONRASI DÖNEM VE GETİRDİĞİ KRİZLER

➤ Sudan'ın 1956 yılında İngiliz-Mısır yönetimine karşı tam bağımsızlık kazanması, ülkede yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ancak bu yeni başlangıcın yeni sorunlara gebe olduğu 1958 yılında gerçekleşen ilk askerî darbe ile çok geçmeden anlaşılmıştır. Yönetimi ele geçiren General İbrahim Abbud tarafından kurulan askerî rejim, 1964 yılına kadar devam etmiş; bu dönemde güneye yönelik uygulanan politikalar, bağımsız Sudan tarihine damgasını vuracak olan güney sorununu daha belirgin hale getirmiştir. Sudan'ın güney

bölgelerinin Araplaştırılmasını hedef alan birtakım uygulamalar ve bütün Batılı misyoner kurumların 1964 yılında ülkeden çıkartılması, kolonyal dönemden itibaren adım adım Hristiyanlaşan Güney Sudan'da tepkilere yol açmıştır. İsrail, Etiyopya ve Uganda'nın desteklediği Anya Nya olarak bilinen Güney Sudan'daki ilk isyancı gruplarla rejim arasındaki silahlı çatışmalar 1972 yılına kadar hız kesmeden devam etmiştir. 17 sene süren Sudan'ın bu ilk iç savaşı yarım milyon insanın hayatına mal olmuştur.

NİMEYRİ VE SOSYALİZM DENEMESİ

➤ 1964-1969 döneminde ülkede sivil idare tekrar tesis edilmiş, ancak 1969 yılında Cafer Nimeyri tarafından yeni bir askerî darbe gerçekleştirilmiştir. Cemal Abdunasır'dan oldukça etkilenmiş biri olan Nimeyri'nin başkanlığında yönetime gelen Devrimci Konsey Sudan'da sosyalizm dönemini resmen başlatmıştır. Nimeyri ilk olarak Sadık el-Mehdi etrafında kendi iktidarına karşı toplanan ve Ensar olarak bilinen Mehdi taraftarlarını Aba Adası'nda bastırarak dağıtmıştır. Yaklaşık 3.000

Mehdi taraftarının öldüğü bu olaydan sonra Sadık el-Mehdi Mısır'a sürgüne gönderilmiştir. Sudan Sosyalist Birlik Partisi'ni kuran Nimeyri, sosyalizmin yanında birtakım pan-Arabist politikalar da uygulamaya sokmuştur. Güney meselesinin çözülmesi için 1972 yılında Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da Sudan hükümeti ile gerilla savaşı yürüten ve Joseph Lagu önderliğinde Güney Sudan Özgürlük Hareketi çatısı altında birleşen Güney Sudanlı isyancılar arasında mutabakat sağlanarak anlaşma

Cemal
Abdunasır'dan
oldukça
etkilenmiş biri
olan Nimeyri'nin
başkanlığında
yönetime gelen
Devrimci Konsey
Sudan'da
sosyalizm
dönemini resmen
başlatmıştır.

Bağımsızlık sonrası dönemin ilk uzun süreli iktidarı 1985 yılında Nimeyri'nin Amerika ziyareti esnasında son bulmuştur. Savunma Bakanı General Abdurrahman el-Dahab tarafından gerçekleştirilen kansız darbe ile Nimeyri iktidarı devrilmiştir.

imzalanmıştır. Böylece 1972 ile birlikte Güney Sudan bölgesi otonom bir statü kazanmıştır.

Ancak Nimeyri'nin sosyalizmden uzaklaşarak Amerika'yla yakınlaşması gecikmemiştir. Uzun süredir devam eden güney sorununda sağlanan iyileşmeden sonra 1977 yılında ülke içindeki farklı gruplarla uzlaşma arayışına giren Nimeyri, sürgünde bulunan Sadık el-Mehdi ile de el sıkışarak aralarında İhvan'ın da bulunduğu muhalefetteki değişik gruplara bir yıl sonra yapılacak seçime katılma olanağı vermiştir. Nimeyri'nin bu barışçıl yaklaşımı Ensar grubu ile sınırlı kalmayarak ülkedeki diğer hareketleri de içine almıştır. Sürgünde bulunan muhalif siyasilerin yeniden Sudan'a geri dönüşünü sağlayan bu anlayış neticesinde İhvan-ı Müslimin liderlerinden Hasan el-Turabi de ülkeye dönmüştür. Böylece 1978 yılında yapılan seçime katılan Ümmet Partisi, İhvan-ı Müslimin ve Demokratik Birlik Partisi mecliste temsil edilebilmek için Sudan Sosyalist Birlik Partisi'ne karşı yarışmışlardır. Bu tarihten sonra Sudan için önemli gelişmelerden biri Nimeyri ile İhvan arasında başlayan yakınlaşma olmuştur. Millî Selamet Cephesi'nin (*National Salvation Front/NIF*) önderliğini yürüten Turabi 1979 yılında hükümette yer alarak Adalet Bakanlığı görevine getirilmiştir. Bu yıllar Sudan'da İhvan hareketinin siyasi arenada ve halk tabanında uzun bir aradan sonra kendini bariz bir şekilde tekrar hissettirmeye başladığı yeni bir dönem olmuştur. Ayrıca Amerikan şirketi *Chevron*'un ülkenin güney bölgelerinde büyük miktarda petrol rezervi keşfetmesi bu yıllardaki bir diğer önemli gelişmedir. Bu keşifle birlikte Güney Sudan meselesi yeni bir boyut kazanmıştır.

1983 yılı hem şeriat ilan edilmesi hem de 22 yıl sürecek olan ikinci

iç savaşın başlaması nedeniyle Sudan için önemli bir dönüm noktasıdır. Ülke genelinde şeriat ilan edilmesi, Müslüman olmayan grupların tepkisine yol açarken güney meselesi nedeniyle uluslararası kamuoyunda Sudan üzerinde oluşmaya başlayan baskıyı da arttırmıştır. Nimeyri idaresinin 1972'den itibaren süregelen Güney Sudan'a yönelik barışçıl yaklaşımı 1983 yılında Güney Bölge Meclisi'nin devre dışı bırakılmasıyla kesintiye uğramıştır. Güney Sudan'daki isyancı gruplar SPLM/A (*The South Sudan People Liberation Movement/Army*) şemsiyesi altında yeniden örgütlenmiş ve bölgede gerilla savaşını başlatmışlardır. Ancak bu sefer güneydeki gerilla gruplarının daha iyi organize olduklarını, daha iyi kaynaklara sahip olduklarını ve hatta daha derin dış bağlantılarla hareket ettiklerini belirtmek gerekir. 1983'te başlayan ikinci iç savaşın siyasi, iktisadi ve toplumsal dokuyu sarsan olumsuz etkilerinin Sudan geneline yansması gecikmemiştir. Kuzey-güney kutuplaşması onarılamaz bir şekilde derinleşirken ülkede enflasyon oranı hızla yükselmeye devam etmiştir. Çatışmaların doğrudan bir sonucu olarak büyük insani krizler ve göç hareketleri yaşanmaya başlamıştır.

Bağımsızlık sonrası dönemin ilk uzun süreli iktidarı 1985 yılında Nimeyri'nin Amerika ziyareti esnasında son bulmuştur. Savunma Bakanı General Abdurrahman el-Dahab tarafından gerçekleştirilen kansız darbe ile Nimeyri iktidarı devrilmiştir. Artan baskılar ve ülkede yaşanan ekonomik bunalımın yanı sıra baş gösteren kuraklık ve gıda krizleri gölgesinde gerçekleştirilen 1986 seçimi Sadık el-Mehdi kazanarak hükümeti kurmuştur. 1988 yılında Mehdi hükümeti ile Güney Sudanlı ayrılıkçılar arasında imzalanan bir anlaşmayla ateşkes sağlanırken şeri-

at uygulaması da askıya alınmıştır. Ancak bu çabanın ülkedeki iç savaşı sonlandırmaya yetmemesi ve ekonomik alandaki büyüyen diğer sorunlar, 1989 yılında yeni bir askerî darbeyi getirmiştir. Ömer el-Beşir liderliğinde 15 rütbeli asker tarafından gerçekleştirilen askerî darbe, Su-

dan'da yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Suudi Arabistan, Yemen, Mısır, Çad ve Libya, ülkedeki bu iktidar değişimini ve yeni oluşturulan hükümeti ivedilikle tanımıştır. Ülkede meclis feshedilmiş, siyasi partiler kapatılmış ve muhalif şahsiyetler cezaevine konulmuştur.

SUDAN'DA İSLAM DEVLETİ PROJESİ

1990 yılının sonunda ülkenin kuzey bölgelerinde şeriat uygulamasını yeniden başlatan hükümet, Ümmet Partisi ve Demokratik Birlik Partisi taraftarlarına yönelik dışlayıcı bir tutum takınmıştır. Bu nedenle halk üzerindeki etkisi bakımından İhvan hareketi stratejik bir pozisyona erişememiştir. 1989 yılında Ömer el-Beşir'in iktidarı ele geçirmesi ve ülkedeki İhvan-ı Müslimin hareketi ile iş birliğine gitmesi, Sudan'da siyasal İslam tartışmalarını yeniden tetiklemiştir. Darbeden hemen sonra altı ay hapis yatan İh-

van lideri Hasan el-Turabi kısa bir süre de ev hapsinde tutulmuştur. Turabi'nin 1991 ortalarında Beşir iktidarıyla uzlaşmasından sonra İhvan hareketinin Sudan'daki siyasi ayağını temsil eden NIF ile Ömer el-Beşir arasında iş birliği başlamıştır. Daha sonraki yıllarda farklı bir veçheye dönüşecek olan bu ittifak sayesinde bazı yorumculara göre Ömer el-Beşir NIF'in halk tabanından yararlanmayı amaçlamış, bazılarına göre ise NIF, öngördüğü İslami programı Sudan'da uygulamak için Ömer el-Beşir'i kullanmış-

1990'lı yılların ortalarına kadar çok aktif bir şekilde yurt dışı gezileri yapan Hasan el-Turabi, bu gezilerinde Sudan'da uygulamaya konulan İslam Devleti projesini anlatmıştır.

tir. Ancak bu iş birliği Hasan el-Turabi'nin 1999'da hükümetten uzaklaştırılmasına kadar devam etmiştir. 1990'lı yılların ortalarına kadar çok aktif bir şekilde yurt dışı gezileri yapan Hasan el-Turabi, bu gezilerinde Sudan'da uygulamaya konulan İslam Devleti projesini anlatmıştır.

1991 yılında, Ömer el-Beşir'in Hasan el-Turabi ile el sıkıştığı bir dönemde, başka önemli bir figür Sudan siyaset sahnesine giriş yapmıştır. Ailesiyle birlikte Sudan'a gelen ve burada ticari yatırımlara başlayan Usame bin Ladin, başkent Hartum'a yerleşmiştir. Usame bin Ladin'in Sudan'da bulunması, ilerleyen zaman içinde uluslararası kamuoyunda Sudan'ın imajını kötüleştirici bir etki yapmaya başlamıştır. 1994 yılında Çakal Carlos'un Sudan'da ele geçirilmesi ve Fransa'ya teslim edilmesi Sudan'ı bir nebze olsun rahatlatırsa da Usa-

me bin Ladin hakkında giderek artan yayınlar ülkeyi zor durumda bırakmaya başlamıştır.

1991-1992 yıllarında Güney Sudan'daki isyancı hareket içinde yer alan fraksiyonlar arasında çıkan anlaşmazlıkları iyi değerlendiren Sudan ordusu, SPLM/A kontrolündeki önemli stratejik mevzileri ele geçirmiştir. 1992 yılında Beşir idaresinin Güney Sudan'da kolonyal dönemden beri aktif olarak kullanılan İngilizcenin etkisini ortadan kaldırmak için Arapçayı resmî dil haline getirmesi de tepkiyle karşılanmıştır. Aynı dönemde Saddam Hüseyin rejimine verilen destek nedeniyle Suudi Arabistan ile arası açılan Sudan, dışarıdan teknik ve askerî yardım almak amacıyla İran, Libya ve Çin gibi aktörlere yönelmeye başlamıştır. Eritre, 1994 yılında ülkesindeki İslamcı gruplara destek verdiği gerekçesiyle Sudan'la olan diplomatik ilişkilerini sonlandırmıştır. 1995 yı-

linda Hüsnü Mübarek'e Etiyopya'da düzenlenen suikast girişiminden Sudan İhvanı'nın mesul tutulması, bu sefer de Sudan-Mısır ilişkilerini sorunlu hale getirmiştir.

1983 yılında yürürlüğe konulan şeriat, Beşir rejimiyle birlikte daha ağır bir tonda yeniden uygulanmaya başlanmıştır. Bu süreçle birlikte halkın kılık kıyafetine yönelik düzenlemelerin yanında alkol tüketimi, zina gibi suçlara yaptırımlar getirilmiştir. Sudan'daki Hristiyan cemaatlerin tepkisine yol açan bu uygulamalar insan hakları izleme örgütleri tarafından da suistimal edilme-ye başlanmıştır. Sudan hakkında giderek artan olumsuz haberler sadece Sudan'ın imajını etkilemekle kalmamış siyasi bir şantaj malzemesi haline de dönüşmüştür. 1990'lı yılların başından itibaren Batılı medya kuruluşlarının haberlerinde Sudan'ın imajı giderek daha da kötüleşmiştir. Bunun yanında ülke içinde Ümmet Partisi, Demokratik Birlik Partisi, bazı sendika ve meslek odaları, rejime olan muhalefetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. 1997 yılında Güney Sudan'da SPLM/A lideri John Garang'a muhalif olan yedi farklı fraksiyon ile barış anlaşması imzalanmıştır. Ülkede petrol endüstrisinin büyümeye başlaması, Sudan'ı bu alanda yatırımlar yapmaya zorlarken Çin, Malezya, Kanada, İngiltere ve Arjantin menşeli şirketler bu sektörde boy gösterir olmuştur. 1999 yılına gelindiğinde Güney Sudan'dan başlayarak Hartum üzerinden Port Sudan'a ulaşan 1.600 kilometrelik petrol boru hattının inşası tamamlanmıştır.

1998 yılı Sudan için en önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. 1993 yılından itibaren Amerika'nın Sudan'a karşı artan negatif tavrı, aynı yıl Nairobi ve Darüşsalam'da Amerikan elçiliklerine yöne-

lik düzenlenen bombalı saldırıların ardından daha da agresifleşmiştir. Sudan'da Usame bin Ladin'in çevresindeki kişilerce kimyasal silah üretiliğini iddia eden Clinton yönetimi, Kızıldeniz'den gönderilecek roketlerle başkent Hartum'daki el-Şifa ilaç fabrikasının vurulmasını onaylamıştır. Elbette Amerika'nın iddialarının düzmece olduğu saldırının hemen ardından anlaşılmış ancak Amerika oluşan zararın telafisi bir yana Sudan'dan özür dilemeyi dahi kabul etmemiştir.

Meclis başkanlığı görevini yürüten Hasan el-Turabi'nin meclisteki destekçileriyle birlikte 1999 yılında "devlet başkanının görevine gerektiğinde meclis tarafından son verilmesini" öngören bir kanun teklifi hazırlaması, Ömer el-Beşir tarafından kendisine yöneltilmiş bir tehdit olarak algılanmıştır. Ülkede sıkıyönetim ilan eden Beşir, meclisi feshederek yaklaşan seçimleri iptal etmiş, Turabi'yi de resmî görevinden uzaklaştırmıştır. Böylece Sudan'da yeni bir döneme girilirken Ömer el-Beşir, iktidarını rakipsiz hale getirmeyi başarmıştır.

İslam dünyasının önemli düşünürlerinden biri ve Sudan İslam Devleti projesinin baş mimarı olarak kabul edilen Hasan el-Turabi'nin Sudan'da iktidardan uzaklaştırılması ülke siyaseti açısından önemli bir dönüm noktasıdır. 1999 yılından sonra sık sık gözaltına alınan ve ev hapsinde tutulan Turabi, muhalefette kalmaya devam etmiştir. 2003 yılında ülkenin batısında-ki Darfur bölgesinde yoğun silahlı çatışmaların yaşanmaya başlaması üzerine rejim tarafından Darfur sorununun müsebbibi olarak görülen Turabi, bu konuyla ilgili de pek çok defa sorgulanmıştır. Hasan el-Turabi, 2016 yılında vefatına kadar ev hapsinde tutulmuştur.

İslam dünyasının önemli düşünürlerinden biri ve Sudan İslam Devleti projesinin baş mimarı olarak kabul edilen Hasan el-Turabi'nin Sudan'da iktidardan uzaklaştırılması ülke siyaseti açısından önemli bir dönüm noktasıdır.

İslam dünyasının sorunlarıyla ilgilenen Turabi önemli bir düşünür ve siyasetçi olarak kabul edilmektedir. 1990'lı yıllarda Sudan siyasetinde etkisi görülen Turabi, Sudan İslam Devleti projesinin baş mimarı ve siyasal İslam tartışmalarının odağında bir isim olmuştur. Batı medyasında onun Sudan'ı uluslararası terörün merkezi haline getirdiği gibi iddialar da yer almıştır.

Ancak Sudan'ın İslam'la olan ilişkisinin çok derin bir tarihî geçmişi bulunduğu ve güçlü bir İslam geleneğine sahip olduğu düşünülürse, bu yorumların ne kadar abartılı olduğu anlaşılacaktır. Kaldı ki Hasan el-Turabi 1999 yılında hükümetten dışlandıktan sonra Sudan siyasetinde muhalif konuma düşmüş ve etkisi düşünüldüğünden daha az olmuştur.

GÜNEYLE ÇÖZÜM SÜRECİ VE 2005 BARIŞ ANLAŞMASI

2011 yılında Sudan'ın güney bölgelerinde yapılan bağımsızlık referandumu büyük bir halk katılımı ile gerçekleşmiş ve güneyli halk bölünme yönünde oy kullanmıştır.

Sudan'da yaşanan iki büyük iç savaş (1955-1972 ve 1983-2005) milyonlarca insanın hayatını kaybetmesine ve milyonlarcasının da yerinden yurdundan olmasına sebep olmuştur. Güney meselesinin merkezî bir rol oynadığı bu iç savaşlar, Sudan'ın maddi kaynaklarını adeta yutup tüketmiştir. 1970'lerin sonunda güney bölgelerinde petrolün keşfiyle birlikte durum daha da karmaşık bir hale gelmiş ve önce Amerika daha sonra Çin gibi aktörler de Sudan siyasetinde yer almaya başlamıştır. Amerika Güney Sudan'ın hamiliğine soyunurken Çin de Beşir rejimine petrol karşılığı silah ve teknoloji yardımıyla bulunmuştur.

Ancak 1983 yılından itibaren SPLM/A liderliğindeki güneyli isyancı gruplarla Sudan ordusu arasında devam eden çatışmalardan istedikleri sonucu alamamaları, her iki tarafı da müzakere masasına oturmaya zorlamıştır. 1990'lı yıllarla birlikte bir yandan çatışmalar sürerken bir yandan da Beşir hükümeti ile güneyli ayrılıkçılar arasında çok sayıda barış görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Nihayetinde 2005 yılında Etiyopya'da imzalanan Kapsamlı Barış Anlaşması (*Comprehensive Peace Agreement*) ile birlikte barış süreci başlamış, 2011 yılında ülkenin

güney bölgelerinde referandum yapılması öngörülmüştür. Bu referandum sonucuna göre de Güney Sudan'ın bağımsız olup olmayacağına karar verilmesi konusunda anlaşılmıştır. Bu nedenle 2005-2011 arasındaki kritik süre, Sudan'da taraflar arasında yoğun tartışmalara sahne olmuştur. Gerek rejim gerekse SPLM, güney halkının kanaatleri üzerinde etki etmeye çalışmıştır.

2011 yılında Sudan'ın güney bölgelerinde yapılan bağımsızlık referandumu büyük bir halk katılımı ile gerçekleşmiş ve güneyli halk bölünme yönünde oy kullanmıştır. Böylece ülke resmen Sudan ve Güney Sudan olarak ikiye bölünmüştür. 2011 yılında yapılan Güney Sudan referandumu, Sudan'ın bağımsızlık sonrası tarihindeki en önemli dönüm noktasıdır. Bu referandum ile birlikte Güney Sudan halkı Sudan'dan ayrılarak bağımsız bir ülke olmayı yeğlemiştir. Birçok tartışmayı beraberinde getiren bu bölünmeyle 19. yüzyılda kuzey ve güney bölgeleri arasında kurulan birliktelik sonlandırılmıştır. Böylece 1956-2011 arası döneme damgasını vuran güney sorunu, nihai olarak son bulurken her iki taraf için de yeni bir ortam oluşmuştur.

Uluslararası kamuoyu tarafından tanınan Güney Sudan Afrika'nın 54.

ülkesi olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Bölünme sonrasında -tahmin edilebileceği gibi- Sudan'ın siyasi, ekonomik ve kültürel dengelerinde de değişim meydana gelmiştir. Ülkenin kuzeyinde yaşayan güneyli halk, bağımsızlık kazanan Güney Sudan'a göç etmiştir. Ayrıca ülkenin petrol kaynakları da bölünmüştür. Petrol rezervlerinin büyük bir bölümü Güney Sudan'da kalırken ülkedeki tek boru hattı Hartum'un elinde kalmıştır. İki bölge arasındaki sınır çatışmaları bölünmeden sonra bir süre daha devam etmiştir.

Siyasi bölünmeye rağmen taraflar arasında çözülemeyen sorunlar ve sınır ihtilafları nedeniyle devam eden askerî harcamalar hem kuzeye hem de güneye ağır maddi külfet getirmiş; güney ve kuzey Sudan ekonomik bir türbülansa girmiştir. Bölünmeden sonra Sudan'ın güney kesimlerinde bu sefer de Güney Kurdufan ve Mavi Nil sorunu adı verilen yeni bir kriz baş göstermiştir. Güney Sudan ise 2013 itibarıyla ülkedeki iki büyük kabilenin iktidar çekişmesine sahne olan bir iç savaşın içine düşmüştür.

2005 YILINDAN SONRA “YENİ SUDAN”

2005 yılında imzalanan Kapsamlı Barış Anlaşması kronik hale gelen güney sorununun çözümü için önemli bir dönüm noktası olurken Güney Sudan'ın kaderi belirginlik kazanmaya başlamış ancak Sudan'da yeni sorun alanları ortaya çıkmaya devam etmiştir. 2003 yılında gündeme gelmeye başlayan Darfur sorunu, zaman zaman yüksek zaman zaman da düşük gerilimli şekilde devam ederek günümüze kadar sürmüştür. Darfur bölgesinin birkaç noktasında yoğunlaşan çatışmalar, oldukça fazla insa-

nın hayatına mal olurken çok sayıda insan da yerleşim yerlerinden ayrılarak *IDP* (ülke içinde yerinden edilmiş kişiler) kamp alanlarına sığınmıştır. 2010 yılına gelindiğinde Sudan, Nil Nehri'nin su kullanım haklarının tartışmaya açılmasıyla birlikte bu defa da Etiyopya ve Mısır arasında yükselen gerilimin ortasında kalmıştır. Yine 2011 referandumuna yaklaşılrken Abyei, Güney Kurdufan ve Mavi Nil bölgeleri tansiyonun yükseldiği ve çatışma yaşanan diğer kriz alanları olarak ortaya çıkmıştır.

DARFUR KRİZİNİN SEYRİ

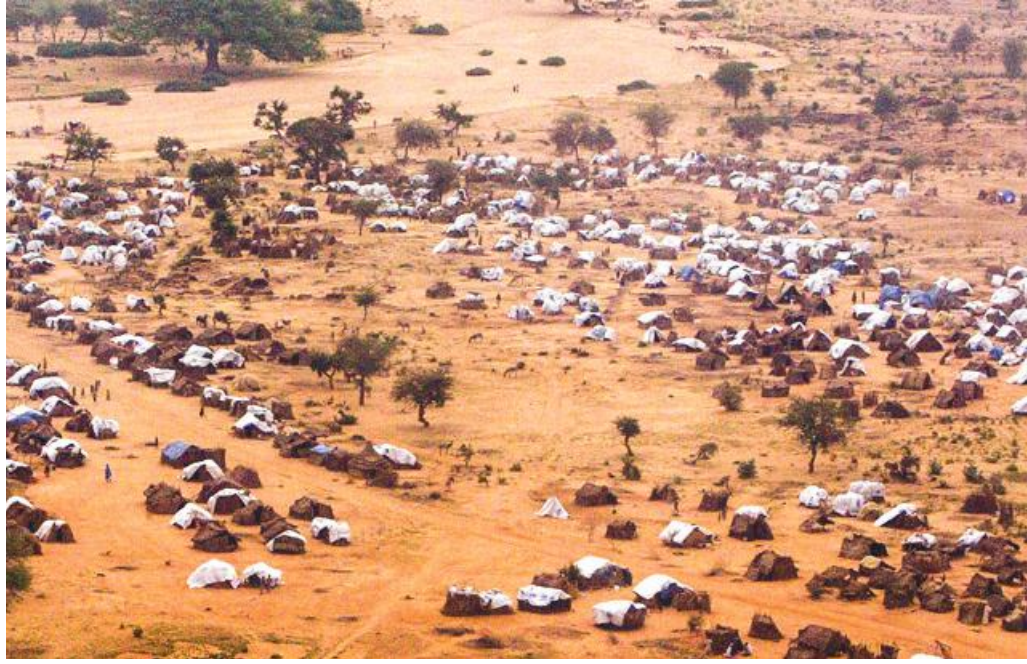
➤ Sudan'da güney sorununun çözümüne yaklaşılrken ortaya çıkan bir diğer önemli kriz alanı Darfur olmuştur. Ülkenin batısındaki Darfur bölgesinde 2003 yılının Şubat ayında başlayan silahlı çatışmalar çok ciddi bir insani krize yol açmıştır. Bu nedenle 2003 sonrası dönemde uluslararası kamuoyunda Sudan bu sefer de Darfur kriziyle anılır hale gelmiştir.

Darfur bölgesinin batısında rejim karşıtı iki silahlı grubun ayaklanma girişiminde bulunması 2003 yılı başlarında Darfur'da yaşanan olayları tetiklemiştir. İsyan eden grupları bastırmak için başlatılan askerî operasyon sonucunda da binlerce insan yerini yurdunu terk ederek Çad'a sığınmaya başlamıştır. Olayların rejime destek veren gruplar-

fur'daki krizin derinleşmesi üzerine Afrika Birliği ve BM bölgeye barış gücü gönderilmesi seçeneğini masaya yatırırken Beşir hükümeti Darfur'a yönelik herhangi bir dış müdahaleyi şiddetle reddetme yoluna gitmiştir. 2006 yılında bir taraftan askerî opsiyonlar görüşülürken diğer taraftan da çatışan gruplar arasında barış görüşmeleri için adımlar atılmaya başlanmıştır. Sudan hükümeti SLM/A ile barış anlaşması imzalamış, ancak JEM grubu bu anlaşmaya katılmayı reddetmiştir. Sudan üzerindeki baskıların artması sebebiyle Beşir hükümeti 2007 yılında BM ve Afrika Birliği ortak askerî müdahalesini kabul etmek zorunda kalmıştır. Böylece oluşturulan UNAMID (*United Nations-African Union-Mission in Darfur*) misyonu çerçevesinde Darfur'da barış gücü askerleri konuşlandırılmıştır.

2007 yılında petrol rafinelerine yönelik gerçekleştirilen bazı saldırıların ardından 2008 yılında JEM grubuna bağlı silahlı bir grubun yönetimi devirmek için Darfur'dan başkent Hartum'a kadar gelmesiyle Darfur sorunu ilk kez başkentte şiddetli bir şekilde hissedilmiştir. Başkanlık sarayına çok yakın bir mesafede, Umdurman'da, JEM ile Sudan ordusuna bağlı birlikler arasında başlayan silahlı çatışma şehrin içinde birkaç gün sürmüş, sonunda isyancı grup bastırılarak dağıtılmıştır. Bu olayın hemen ardından sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş ve Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir isyancılara Çad'ın destek verdiğini iddia ederek bu ülkeyle diplomatik ilişkilerin kesildiğini açıklamıştır. Bu olayla ilişkisi olduğu gerekçesiyle İhvan lideri Hasan el-Turabi de gözaltına alınmış, ancak Turabi sorgulanmasının ardından serbest bırakılmıştır.

Milyonlarca insanın göçmen haline geldiği, yüz binlercesinin öldüğü

Darfur sorunun çözümü için Katar'ın öncülüğünde yapılan Doha görüşmeleri 2010 yılında başlamıştır. Bu dönemde bazı görüşmeler yürütülmüş ancak bölgede güç sahibi olan büyük silahlı gruplar kendi aralarındaki çekişmeler nedeniyle bu görüşmelerde birlikte yer almamışlardır. Görüşmelerde 10 kadar küçük silahlı grubun bir araya gelmesiyle oluşan Tijani Sese liderliğindeki Özgürlük ve Adalet Hareketi (*Liberation and Justice Movement/LJM*) ile Sudan hükümeti arasında bir mutabakat anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Darfur'un idari olarak yeniden yapılandırılması, otonomi için referandum yapılması, devlet başkanı yardımcısının Darfur'dan seçilmesi ve Darfur'u temsil eden grupların federal hükümet düzeyinde ve mecliste daha fazla temsil edilmesi yönünde vaatlerde bulunulmuştur.

Darfur sorunu siyaset, ekonomi, kimlik konularını ve hatta çevresel faktörleri kapsayan kompleks bir doğaya sahiptir. Bu nedenle soruna tek bir boyuttan açıklama getirmek mümkün değildir. Kabileler arasında Darfur'un ekonomik kay-

2005 yılında BM tarafından hazırlanan Darfur araştırma raporu, bölgede insan haklarının ihlal edildiğini kabul etse de soykırım için yeterli delil bulunmadığını belirtmiştir.

naklarının paylaşımı için bir çekişme söz konusu iken bu kabilelerin farklı etnik kökenlere sahip oluşları, durumu oldukça karmaşık bir hale getirmektedir. Sudan Devleti'nin bu çekişmede taraf görünmesi ise başka pek çok spekülasyona sebep olmaktadır. Devletin Darfur'daki Arap grupları silahlandırarak Arap olmayan kabilelere karşı kullandığı ve bu yolla soykırım yaptığı yönündeki iddia ise sıklıkla dillendirilmektedir.

Darfur bölgesi, hem kabileler hem de Sudan ordusu ile isyancı gruplar arasında yaşanan yoğun silahlı çatışmalar nedeniyle 2003 yılından bu yana istikrardan uzaktır. Güney meselesinin sonlandığı bir dönemde gün yüzüne çıkan bu sorun 2003 sonrası dönemde Sudan siyasetine damga vuran en önemli konulardan biridir. Darfur sorunu nedeniyle Uluslararası

Ceza Mahkemesi (*International Criminal Court/ICC*) 1989 yılından beri iktidarda olan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir hakkında soykırım gerekçesi ile tutuklama kararı vermiştir. Bu karar sonrasında Sudan'ın özellikle Batılı ülkelerle ilişkileri çok alt seviyelere inerken Devlet Başkanı Beşir, tutuklanma endişesi ile neredeyse Ortadoğu ve Afrika dışına seyahat edemez hale gelmiştir.

Darfur sorununun seyrine bakıldığında 2003-2010 periyoduna göre büyük bir ilerleme kaydedildiği gözlenmektedir. Çatışmalar eski yoğunluğunda devam etmezken 2010 yılından bu yana bir barış süreci yürürlüktedir. Katar'ın aracılık yaptığı Doha görüşmeleri Darfur'daki bütün silahlı grupları kapsayan geniş kapsamlı bir konsensüsü şu ana kadar sağlayamasa da Darfur bölgesinin yeniden istikrar kazanmasına büyük katkı yapmıştır. 2013 yılında Doha Konferansı'nda Darfur için 3,6 milyar dolarlık bir fon oluşturulması, bölgenin kalkınması için çeşitli projelerin gerçekleştirilebilmesine olanak tanımıştır. Ancak Darfur meselesindeki kısmi iyileşmeye rağmen bölgede büyük bir insani kriz olduğunu da belirtmek gerekir. Büyük şehirlerin etrafında oluşan göçmen kamp alanlarında kalan milyonlarca insan hâlâ daha dış yardımlara bağlı olarak yaşamlarını sürdürmektedir.

SUDAN'IN YENİ GÜNEY MESELESİ: GÜNEY KURDUFAN VE MAVİ NİL

➤ Sudan, Güney Sudan meselesinin nihai çözümü için adım atarken 2011 yılıyla birlikte ortaya çıkan yeni kriz alanlarıyla mücadele et-

meye başlamıştır. Bilhassa kuzey ile güney bölgeleri arasında kalan ve karışık özelliklere sahip Güney Kurdufan ve Mavi Nil bölgelerinin

hangi tarafa ait olduklarıyla ilgili ciddi bir sorun baş göstermiştir. Güney Sudan'ın bağımsızlığı için mücadeleye eden SPLM'nin Sudan hükümetine karşı yürüttüğü silahlı eylemlere bu iki bölgeden katılanlar SPLM/N (*Sudan People's Liberation Movement/North*) şeklinde yeniden örgütlenerek Sudan Devleti'ne karşı silahlı eylemlere girişmişlerdir.

SPLM/N olarak adlandırılan silahlı grupların Güney Sudan Devleti'nden bekledikleri desteği bulamamaları üzerine Darfur'da Sudan Devleti'ne karşı ayaklanan gruplarla birlikte 2011 yılında Sudan Devrimci Cephesi (*Sudan Revolutionary Front/SRF*) adı altında birleşmeleri Güney Kurdufan, Mavi Nil ve Darfur sorunlarının iç içe geçmesine yol açmıştır. Darfur'daki JEM, SLM el-Nur fraksiyonu, SLM Minni Minnavi fraksiyonu ve Mavi Nil ile Güney Kurdufan eyaletlerinde ayaklanan SPLM/N, bir dizi görüşmenin ardından 2011 Kasım'ında anlaşmaya vararak SRF'yi kurmuştur. Böylece rejim karşıtı bu gruplar birkaç farklı cepheden Beşir yönetimine ciddi bir tehdit oluşturmaya başlamıştır. Daha önce rejimle iş birliği yapan bazı Arap grupların hükümetten beklentilerini elde edememeleri de taraf değiştirerek SRF'ye katılmalarına yol açmıştır.

Beşir hükümetinin yeni kurulan Güney Sudan Devleti'ni SPLM/N ve SRF oluşumlarına destek vermekle suçlaması, iki ülke arasında tansiyonu yükseltirken petrol zengini Abyei bölgesinin kuzeyde mi yoksa güneyde mi kalacağıyla ilgili belirsizlik, tarafları silahlı çözüm arayışına sürüklemiştir. Bu dönemde gerek Sudan gerekse Güney Sudan bir müddet sınır ötesi operasyonlar yaparak dengeyi kendi lehlerine değiştirmeye çalışmışlardır.

SPLM/N grubunun Güney Kurdufan eyaletinde bazı şehirlerin kontrolünü ele geçirmesiyle SPLM/N ile Sudan ordusu arasında yoğunlaşan çatışmalar aynı zamanda bu bölgede ciddi bir insani krize sebep olmuştur. 2014 yılına gelindiğinde bu krizden etkilenen kişi sayısı 2 milyona yaklaşmıştır. Bu insanların 250.000 kadarının Güney Sudan ve Etiyopya'ya mülteci olarak geçtiği, geri kalanın bölge içinde yer değiştirdiği tahmin edilmektedir. 2016'ya kadar süren yoğun çatışmalar Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'in ateşkes ilan etmesi ve SRF içindeki grupları barış görüşmelerine davet etmesi üzerine son bulmuştur. Bu sayede 2016 ve 2017 yılları Mavi Nil ve Güney Kurdufan eyaletlerinde sakin geçmiş ancak yine de sorun tamamen ortadan kalkmamıştır.

NİL SORUNU

Son yıllarda Sudan'ı ilgilendiren bir diğer önemli konu da Mısır ve Etiyopya arasında Nil Nehri'nin su kullanımı haklarından kaynaklanan gerilimdir. Etiyopya'nın Mavi Nil Nehri üzerinde 2010 yılı sonunda yapımına başladığı 5 milyar dolar bütçeli Büyük Rönesans Barajı Nil Havzası'ndaki dengeleri etkilemektedir. Afrika kıtasının en büyük barajı olacak olan

yapı, toplamda 1,8 kilometre uzunluğa ve 155 metre yüksekliğe sahiptir. Mısır'ın şiddetle karşı çıktığı barajın önümüzdeki yıllarda Nil Nehri'ndeki su seviyesini etkilemesi beklenirken bu değişimin Mısır ve Sudan'ın tarım sektörlerini olumsuz etkileyeceği öngörülmektedir. Bu durumun ise 2011'den sonra türbülansa giren Sudan ekonomisini daha da kötüleş-

tirmesinden korkulmaktadır. Sonuçta 2011 bölünmesiyle birlikte petrol gelirlerinde büyük bir düşüş yaşayan Sudan'da ekonomi şimdilik ziraai faaliyetlerle ayakta durmaktadır.

Etiyopya için millî bir gurur olan baraj projesinin Mısır için tam olarak bir kâbus haline dönüştüğü söylenebilir. Su ihtiyacının %99'unu Nil Nehri'nden karşılayan Mısır'ın endüstri ve tarımsal üretimi açısından nehir suyu büyük önem taşımaktadır. Barajın etkilerinin ekonomik faaliyetlerle sınırlı kalmadığını, bunun yanında çevreyle ve Nil'in doğasıyla ilgili değişimler beklendiğini de belirtmek gerekir.

Bugüne kadar Mısır, Etiyopya ve Sudan'ın dahil olduğu bir dizi görüşme yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Mısır ve Sudan, projenin başlarında barajın yapımına tamamen itiraz ederken zamanla barajı kabul etmek durumunda kalmışlardır. Bu ülkeler arasında yapılan görüşmeler artık daha çok teknik meseleler üzerine yoğunlaşmakta olup barajın işletilmesi ve baraj rezervuarının doluluk seviyesiyle ilgili konulardan oluşmaktadır. Yakın zamanda faaliyete geçmesi beklenen barajda su rezervuarının kısa sürede mi yoksa zamana

yayılacak şekilde daha uzun bir periyotta mı doldurulacağı en önemli anlaşmazlık konusudur. Etiyopya'nın Nil Nehri'ndeki su akışını bu baraj sayesinde kontrol etmeye başlayacağını düşünen Mısır, rezervuarın uzun bir sürede doldurulmasını talep etmektedir. Görüşmelerin başında Mısır ile güçlü bir ittifak kuran Sudan, zamanla bu ittifakın işe yaramadığının farkına vararak elektrik açığının kapatılması karşılığında ve Nil'den kaynaklanan su baskınlarının kontrol altına alınabileceği yönündeki beklentilerle Etiyopya'ya yaklaşmıştır.

2017 yılının sonunda tıkanma noktasına gelen teknik görüşmeler 2018'le birlikte yeniden başlamış ancak anlaşmazlıkların giderilmesi konusunda henüz mutlu sona erişilememiştir. 2010 yılından bu yana Nil Havzası ülkelerini ilgilendiren bu meselenin baraj projesinde sona yaklaşırken Mısır-Sudan-Etiyopya ilişkilerini önümüzdeki dönemde nasıl şekillendireceği ise belirsizliğini korumaktadır. Barajın faaliyete geçmesiyle birlikte ortaya çıkacak sonuçlar bu ilişkilerin temel belirleyicisi olacak gibi görünmektedir.

İKTİSADİ KRİZ: PETROLE BAĞLI BÜYÜMEDEN ÜRETİME BAĞLI BÜYÜMEYE

Ömer el-Beşir, geçtiğimiz Nisan ayında Sudan Dışişleri Bakanı İbrahim Ghandour'un görevine son verdi. Sudan'ın dış ilişkilerinde kritik görevlerde bulunmuş bu tecrübeli ismin apar topar görevinden alınması, ülkede yaşanan iktisadi krizle doğrudan ilişkiliydi. Zira Beşir'in 29. Arap Ligi Zirvesi için Suudi Arabistan'da olduğu günlerde Ghandour, dış temsilciliklerde görev yapan diplomat ve

memurların yedi aydır maaş alamadıklarını açıklama gafletinde bulundu. Mayıs ayında da ülkedeki akaryakıt kuyruklarını gösteren fotoğraflar sosyal medyada yayılmaya başladı. Akaryakıt fiyatlarındaki yükseliş başta ulaşım olmak üzere diğer mal ve hizmetler üzerinde ramazan öncesinde fiyatların tırmanmasına yol açtı. Bu arada dış temsilciliklerde tasarruf tedbirlerine gideceğini açıkla-

yan devlet, 13'ü elçilik, 4'ü konsolosluk olmak üzere toplam 17 diplomatik misyonu kapatacağını duyurdu.

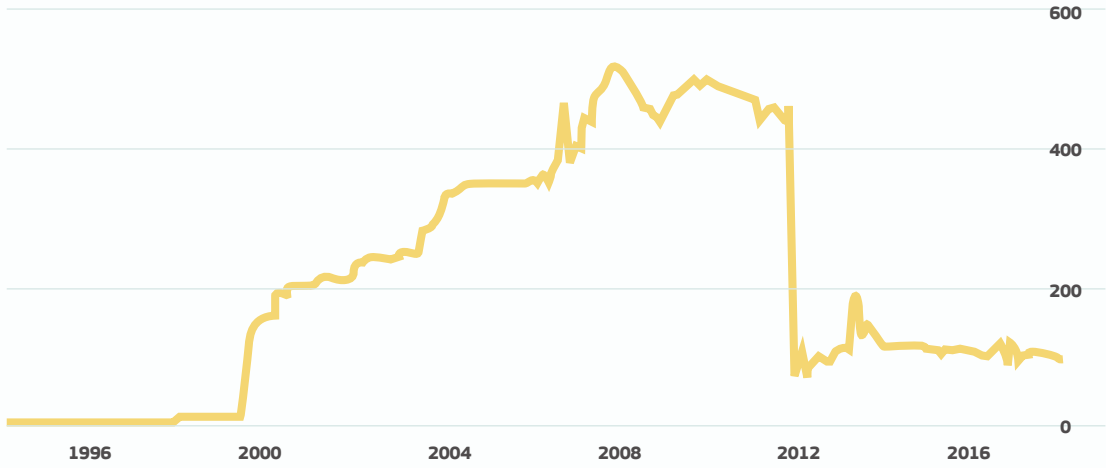
2011 yılından sonra Sudan'da en fazla gündem olan konuların başında ekonomi gelmektedir. Petrol gelirlerindeki azalma ülkede kamu harcamalarını ve döviz rezervlerini olumsuz etkilemiştir. Petrol gelirleri 2011 yılına kadar devlet bütçesinin %50'den fazlasını finanse ederken bu kaynağın son bulması kamu harcamalarında ciddi bir alternatif nakit ihtiyacı doğurmuştur. Döviz üzerinde artmaya başlayan baskı nedeniyle de resmî ve gayiresmî döviz kurları arasında giderek büyüyen bir uçurum oluşmuştur. Bunun yanında akaryakıtta yapılan üst üste zamlar fiyat seviyesinde bariz bir enflasyon döngüsü başlatmıştır.

2011 sonrasında yaşanan gelişmeler göstermiştir ki Sudan'ın parçalanması -Irak ve Afganistan örneklerinde olduğu gibi- büyük bir istikrarsızlığa yol açmıştır. Batılı ülkelerin maddi ve manevi desteğini alan Güney Sudan 2011'den sonra nere-

deyse unutulma noktasına gelmiş ve iç savaş içindeki ülke adeta kaderine terk edilmiştir. Büyük bir insani kriz yaşanmasına rağmen Güney Sudan'a BM tarafından silah ambargosu bile uygulanmamıştır. Öte yandan bölünme sonrası Sudan da büyük bir ekonomik türbülansa girmiştir. Dış borç fazlalığı ve yetersiz üretim nedeniyle ülkede halkın alım gücü 2011'den bu yana düşmekte ve bu durum insanlarda büyük bir memnuniyetsizlik doğurmaktadır.

2000'li yıllarda ekonomideki yüksek büyüme hızı ile adeta Afrika'nın parlayan yıldızı halinde gelen Sudan, 2010 sonrası yaşanan siyasi gelişmelere paralel olarak bu ivmeyi büyük oranda kaybetmiştir. 2006-2007 yıllarında %10'un üzerinde büyüyen Sudan ekonomisi, petrol gelirlerine bağlı olarak kısmi bir iyileşme yaşamıştır. Yüksek nüfus artış hızı dolayısıyla genç bir nüfus yapısına sahip olan Sudan'da özellikle üniversite mezunu genç nüfusta işsizlik oranları bir hayli yüksektir. 2011'de yaşanan bölünme sonrasında ekonomide tarı-

2011 yılından sonra Sudan'da en fazla gündem olan konuların başında ekonomi gelmektedir. Petrol gelirlerindeki azalma ülkede kamu harcamalarını ve döviz rezervlerini olumsuz etkilemiştir.

Sudan Ham Petrol Üretimi (1996-2018)

Kaynak: Tradingeconomics.com / U.S. Energy Information Administration

ma bağlı yavaş bir büyüme dönemine girilmiş, bu süreçte ülkenin toplam ihracatı düşerken toplam ithalatı artmaya devam etmiştir.

Sudan 2011'deki bölünme ile petrol gelirlerinin %75'ini, nüfusunun ise %25'ini kaybetmiştir. 2010 yılında %5,2 büyüyen ülke ekonomisi, 2011'de ancak %1,9 oranında büyüebilmiştir. Enflasyon artışı ile birlikte ülkede gıda fiyatları yükselirken Sudan yerel parası cüneyh de değer kaybetmeye devam etmiştir. Kötü gidişatı durdurmak isteyen hükümet, üç yıllık acil ekonomik önlemler paketini devreye sokarak devlet harcamalarında kesintiye gitmiştir. Şeker ve petrol endüstrilerinde uygulanan teşvikler belli oranda kaldırılmış, vergi oranları ise arttırılmıştır. Alınan tedbirlerle birlikte az da olsa bir büyüme trendi yakalayan Sudan, 2016 ve 2017 yıllarında sadece %3 ve %3,5 oranlarında büyüebilmiştir. Elbette ki bu büyüme rakamları 10 yıl öncesine göre oldukça düşüktür.

Sudan'ın 40 milyar dolara yaklaşan dış borcu GSMH'sinin (gayrisa-

fi millî hasıla) %61'ini oluşturmaktadır. Ülkenin dış borçlanma olanakları Amerika'nın 1993'ten itibaren uyguladığı ambargo sona erse de hâlâ oldukça kısıtlıdır. Arap Birliği'ne üye olan Sudan, Arap ülkelerinden yatırım çekmeye çalışmaktadır. Ayrıca tarım arazilerini dış yatırıma açarak Katar, Çin ve Suudi Arabistan ile tarım anlaşmaları imzalamıştır. Ancak kısa vadede doğrudan yabancı yatırımda (*Foreign Direct Investment/FDI*) büyük bir artış beklenmemektedir.

Sudan'ın ekonomik yapısında son yıllarda dikkat çeken gelişme, ekonomide tarım sektörünün payının giderek büyümesidir. 2010 yılında tarım sektörünün ekonomideki payı %31,2 iken bu oran 2012 yılında %39,4'e yükselmiştir. Bu gelişmeye paralel olarak tarım sektöründeki iş gücü istihdamında da artış görülmüştür. Genç nüfusun %45'i, yetişkin nüfusun ise %42'si tarım sektöründe çalışmaktadır. Pamuk, arapsakızı, sorgum, buğday ve susam ülkede yetişen başlıca tarım ürünleridir. Sudan aynı zamanda elindeki büyük ve kü-

çukbaş hayvan stoku ile Suudi Arabistan, Mısır ve diğer Arap ülkelerine hayvan ihraç edebilmektedir.

Ağır sanayiye sahip olmayan ülkenin başkenti Hartum'da hafif sanayi üretimi yapılmaktadır. Yolların bakımsızlığı nedeniyle kara yolu transferinde sıkıntılar olsa da hemen hemen bütün büyük şehirlere ulaşım mümkündür. Ancak ulaşım süreleri ve masrafları oldukça yüksek seyretmektedir. Örneğin başkentten çıkan bir kamyonun kırsal bölgelere ulaşması bazen günler almaktadır.

Ülkedeki ana tren hattı Hartum-Port Sudan arasında işlemekte olup son yıllarda yapılan yeni çalışmalarla biraz daha uzatılmıştır. Sömürge döneminden kalma eski demir rayların baştan sona yenilenmesi zaruriet olmakla birlikte bu, ciddi bir finans kaynağı ve zaman gerektirdiğinden bugün için mümkün görünmemektedir. Ancak hükümet, içinde bulunduğu zorluklara rağmen yine de bu altyapı yatırımlarını yapmaya, mevcut demiryolu hatlarını yenilemeye çalışmaktadır.

ÜLKEDEKİ İNSANİ KRİZ ALANLARI

❖ Bağımsızlık sonrası dönemde uzun çatışmalara sahne olan Sudan'ın insani alanda kanayan pek çok yarısı vardır. Ülkenin yaşadığı iki büyük iç savaş neredeyse 2,5 milyon insanın hayatına mal olurken ülke kaynakları da bu çatışmalarda israf olup gitmiştir. Eğitim ve sağlık gibi sektörlerde ihtiyaç duyulan yatırımlar yerine çatışmaları finanse etmek için heba edilen kaynaklar sebebiyle halk büyük mağduriyetler yaşamıştır. Sudan genelinde sıtma, kolera, önlenabilir körlük gibi yaygın sağlık sorunlarının yanında temiz suya erişim de Nil yatağı dışındaki kırsal alanlarda oldukça güçtür. Hartum gibi büyük şehirlerdeki işsizlik oranları özellikle sosyo-ekonomik durumu geri olan kenar semtlerde oldukça fazladır. Genç işsiz kitlelerin bulunduğu bu kenar semtlerde düşük gelir seviyesine bağlı olarak barınma, gıda temini ve temiz suya erişim hususlarında zorluklar yaşanmaktadır.

Güney Sudan'ın ayrılmasına paralel olarak başlayan Güney Kurdufan ve Mavi Nil sorunları ve 2003

yılından bu yana devam eden Darfur krizi, ülkede barınma, gıda, temiz suya erişim gibi ciddi sorunlar doğurmaktadır. Yıllardır devam eden Darfur krizi nedeniyle iç göçler yaşanırken, Darfur'da büyük şehirlerin etrafında büyük kamp alanları oluşmuş durumdadır. Sağlık, eğitim ve gıda güvenliği sorunlarının ön plana çıktığı bu kalabalık kamplarda insanlar dışarıdan gelecek yardımları bekleyerek hayatlarını geçirmektedir.

Darfur'dakine benzer kamp alanları ülkenin doğusunda da bulunmaktadır. Kesele şehri ve şehrin etrafına konuşlanan kamplar, Eritre'deki baskı ve zulümden kaçan insanları barındırmaktadır. 1990'lardan beri varlığını sürdüren bu kamplar da diğerlerine benzer şekilde temel hizmetler noktasında dışarıdan gelen yardımlara muhtaçtır. 2013 yılında Güney Sudan'da iç savaşın başlamasından sonra Sudan'a mülteci akını gerçekleşmiş, bu durum yeni kamp alanlarının kurulmasına sebep olmuştur.

Sudan'da son güncel verilere göre Güney Kurdufan, Mavi Nil ve Dar-

Sudan'ın yaşadığı iki büyük iç savaş neredeyse 2,5 milyon insanın hayatına mal olurken ülke kaynakları da bu çatışmalarda israf olup gitmiştir.

fur'da yaşanan çatışmalar nedeniyle ülke içinde yer değiştiren 2,3 milyon göçmen bulunmaktadır. Hükümetin beyanatına göre en son Darfur'da 386.000 kişinin evlerine geri dönmesiyle bu rakam 2 milyona kadar gerilemiştir. Bu göçmenlerin çok büyük bir bölümü (1,76 milyon IDP) Darfur bölgesi içinde bulunmaktadır. Diğer iki kriz bölgesinde ise 235.000 kadar göçmen barınmaktadır. Bunlar dışında Sudan'da başka ülkelere gelen ve sığınma arayışında olan 1,2 milyon mülteci

vardır. Bu insanlar da ciddi insani yardım ihtiyacı içindedir.

Mülteci ve iç göçmenler haricinde sosyoekonomik durumu yeterince iyi olmayan 2 milyondan fazla insan da insani yardıma gereksinim duymaktadır. BM'nin ilgili kurumlarının yayınladığı 2018 verilerine göre nüfusu 40 milyonu bulan Sudan genelinde 5,5 milyon insan farklı derecelerde insani yardıma ihtiyaç duymaktadır ki, bu rakam neredeyse ülkedeki toplam nüfusun %15'ine tekabül etmektedir.

2011'DEN SONRA DIŞ İLİŞKİLERDE DEĞİŞEN DENGELER

2005 yılına kadar Batılı ülkelerle sorunlu ilişkiler yaşayan Sudan, Güney Sudan'a bağımsızlık için referandum yolunu açan Kapsamlı Ba-

rış Anlaşması'nı imzalamasıyla yeni bir döneme girmiştir. 2011 yılında Güney Sudan'ın tam bağımsızlığını tanıması ile birlikte Avrupa ül-

keleri ve Amerika Sudan'a yönelik tutumlarında yumuşamaya gitmiştir. Ortadoğu, Afrika, Nil Havzası ve Kızıldeniz jeopolitiğinde kilit bir konuma sahip olan Sudan gibi önemli bir ülkeyi tamamen kaybetmek istemeyen ve ilişkileri yumuşatmayı çıkarlarına daha uygun bulan Batılı ülkeler, bu nedenle Sudan üzerindeki baskılarını azaltmıştır.

Batı ile ilişkilerde sorun yaşandığı dönemde Çin, İran, Rusya, Suudi Arabistan, Katar ve Malezya gibi ülkelere yönelen Sudan, bu ülkelerden dış yatırım çekmeye çalışarak ekonomik yapıyı ayakta tutmayı başarmıştır. Bu ülkeler aynı zamanda Sudan'a askerî alanda gerekli silah ve teknoloji transferini de gerçekleştirmiştir. Ancak 2011'de en önemli sektörlerden biri olan petrol endüstrisinin kayıp yaşaması, bu dengeleri ciddi biçimde sarsmaya başlamıştır. Sudan Çin için artık petrol tedarikçisinden daha çok altyapı projeleri aldığı ve mallarını sattığı bir pazar olarak değerli hale gelmiştir. İran ise Kızıldeniz'deki askerî varlığını güçlendirmek için Sudan'a bir yandan çeşitli yatırımlar yaparken bir yandan da yumuşak güç unsurlarıyla gençler arasında Şii topluluklar oluşturmaya çalışmıştır. Bölgede Suudi Arabistan - İran çekişmesinin yükselişe geçmesiyle Sudan'ın İran ile ilişkilerini sürdürmesi giderek zorlaşmıştır. Son olarak Suud-Katar çekişmesinin başlaması, Sudan'ı hem Katar hem de Suud ile ilişkilerini aynı anda sürdürme noktasında oldukça zora sokmuştur.

2011'den sonra hissedilmeye başlanan iktisadi kriz Sudan'ı hızla nakit para temin edebileceği Körfez ülkelerine yakınlaştırmıştır. Beşir idaresi başta Suudi Arabistan olmak üzere BAE, Katar ve Kuveyt ile ilişkileri daha da arttırma ara-

yışına girmiştir. Ayrıca bu ülkelerde çalışan çok sayıda Sudanlının varlığı da ikili ilişkileri geliştirmek için uygun bir zemin sağlamıştır. Ancak 2015 yılında Suudi Arabistan'ın başını çektiği Körfez ülkelerinin Yemen'de İran destekli isyancılara müdahale amacıyla Yemen Koalisyon Gücü'nü oluşturmaları, Sudan için daha iyi bir iş birliği fırsatı doğurmuştur. Koalisyonun insan gücüyle destek vermeye başlayan Sudan bu sayede üç kazanım elde etmiştir: İlk olarak ülkenin karşılaştığı iktisadi krizi hafifletmek için gerekli olan nakit para akışını sağlamıştır. Örneğin şu an Sudan'da en büyük yatırımcı konumundaki Suudi Arabistan'ın yatırımları 15 milyar doları geçmiş durumdadır. İkinci olarak BAE ve Suudi Arabistan ile gerçekleştirdiği askerî iş birliği ve tatbikatlar sayesinde Sudan ordusunun, özellikle hava kuvvetlerinin, operasyon gücü daha da arttırılmıştır. Son olarak da bu destek nedeniyle Suudi Arabistan'ın Sudan ile Amerika arasındaki ilişkilerin düzelmesi için aracılık yapmasıdır ki, bu hamle sayesinde Sudan uzun zamandır karşı karşıya kaldığı Amerikan ambargosundan sıyrılabilmiştir.

Sudan'ın 2015 yılından beri Suudi Arabistan ve BAE öncülüğünde kurulan Yemen Koalisyonu'na verdiği destek giderek artmaktadır. Hatta bazı iddialara göre koalisyon gücü adına sahada sıcak çatışmaya sadece Sudanlı askerler girmektedir. Ancak bir süredir ülke içinde de tepki çekmeye başlayan bu konu, muhalif gruplar için kulanışlı bir argüman haline gelmiştir. Sudan'ın Yemen'den askerlerini çekmesini talep eden bu eleştiriler, Sudanlı askerler Yemen'de ölmeye devam ettikçe de kesilecek gibi görünmemektedir.

Sudan'da en büyük yatırımcı konumundaki Suudi Arabistan'ın yatırımları 15 milyar doları geçmiş durumdadır.

TÜRKİYE-SUDAN İLİŞKİLERİNİN SEYRİ

Sudan'ın İran, Suudi Arabistan ve yakın coğrafyasındaki diğer ülkelerle ilişkileri siyasi olaylar eşliğinde yeniden şekillenirken ülkenin Türkiye ile ilişkileri bu siyasi konjonktürden bağımsız bir şekilde daha farklı dinamiklere bağlı olarak gelişmektedir. Ülkenin bağımsızlık kazandığı dönemden bu yana Türkiye elçiliğinin bulunduğu Sudan ile Türkiye'nin ilişkileri gerçek anlamda 1980 sonrasında gelişmeye başlamıştır. Turgut Özal'ın Kalaklı'da yaptırıp Sudan'a hediye ettiği 70 yataklı Kalaklı Hastanesi, ilişkilerin olumlu bir zemine oturmasında önemli rol oynamıştır.

2006 yılında dönemin T.C. Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Arap Ligi Zirvesi için Sudan'a gitmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi için olanak sağlamıştır. Bu ziyarette Erdoğan'ın uluslararası kamuoyu tarafından baskı altında tutulan Ömer el-Beşir'e destek olması ve Darfur'da soykırım olmadığını beyan etmesi, Sudan halkının gözünde Türkiye'yi oldukça iyi bir yere taşımıştır. Bu tarihten sonra Türkiye'nin

Sudan'daki varlığı hızla görünür hale gelmeye başlamıştır. Örneğin Türkiye ile Sudan arasındaki ticaret hacmi 1990 yılında sadece 27 milyon dolar iken 2012 yılına gelindiğinde 300 milyon dolara ulaşmıştır. Ticaret hacmindeki bu artış daha sonraki yıllarda da devam etmiştir. Güney Afrika ve Nijerya'dan sonra Sudan Türkiye'nin Sahra-altı Afrika'da yatırım yaptığı ülkelerin başında gelmektedir.

Türkiye-Sudan ilişkileri son yıllarda istikrarlı ve artan bir ivmeye sahiptir. Ticari ilişkilerin yanında Anadolu şehirlerinde burslu okuyan pek çok Sudanlı öğrenci bulunmaktadır. Türk Hava Yolları'nın her gün uçtuğu Sudan'da ayrıca TİKA ve Yunus Emre Kültür Merkezi de kalkınma ve kültürel alanda bazı çalışmalar yapmaktadır. Sivil toplum kuruluşları da Sudan'a ve özellikle Darfur'a yoğun ilgi göstermektedir. İHH İnsani Yardım Vakfı 2000'li yılların başından itibaren Sudan'ın değişik lokasyonlarında insani yardım çalışmaları yürütmektedir. Vakıf bünyesinde su kuyula-

rı, yetim sponsorluğu, ibadethane ve barınak inşaları ve dönemsel gıda yardımları dışında 40.000'e yakın ücretsiz katarakt ameliyatı yapılmıştır. Ayrıca Yardımcı Derneği, Rıda Derneği, Yeryüzü Doktorları, Deniz Feneri, Cansuyu ve Hasene gibi yardım grupları da yıllardır Sudan'da çeşitli insani yardım projelerini hayata geçirmektedir. Türkiye'nin 2014 yılında Darfur'un en büyük şehri Niyala'da açılışını gerçekleştirdiği 140 yataklı Niyala Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Türkiye-Sudan ilişkilerini sağlık alanında oldukça derinleştirmiştir.

İki ülke arasındaki iyi ilişkiler 15 Temmuz darbe girişimi sonrası hemen kendini göstermiş ve Sudan'da çeşitli kerele Türkiye'ye destek gösterileri düzenlenmiştir. Ayrıca Sudan Devleti de ülkedeki FETÖ okullarının Türkiye'ye devredilmesini hızla gerçekleştirmiştir. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) 2017'nin Aralık ayında Kudüs için İstanbul'da ger-

çekleştirdiği zirveye katılan Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir, bu vesileyle 2008 yılından sonra yeniden Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Aralık ayı sonunda bu sefer de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Sudan'ı bir kez daha ziyaret etmesi, Sudan'da yoğun bir ilgiye sebep olmuştur. İki günlük ziyaret esnasında yeni iş birliği anlaşmaları imzalanmış, Kızıldeniz'de Osmanlı eserlerinin de bulunduğu tarihî Sevakın Adası bir süreliğine Türkiye'ye tahsis edilmiştir. Bu gelişmeyle birlikte Türkiye-Sudan ilişkileri bir adım daha ileri taşınmıştır. Her ne kadar başta Mısır, BAE ve Sudan'daki bazı muhalif çevreler bu durumdan rahatsız olsa da Sevakın'ın yeniden canlandırılması ve turizme açılması açısından bu önemli bir gelişmedir. Neticede Türkiye-Sudan ilişkilerinin istikrarlı bir şekilde gelişim gösterdiği ve iki ülke birbirini daha yakından tanıdıkça yeni iş birliği alanlarının ortaya çıktığı görülmektedir.

İHH İnsani Yardım Vakfı 2000'li yılların başından itibaren Sudan'ın değişik lokasyonlarında insani yardım çalışmaları yürütmektedir. Vakıf bünyesinde su kuyuları, yetim sponsorluğu, ibadethane ve barınak inşaları ve dönemsel gıda yardımları dışında 40.000'e yakın ücretsiz katarakt ameliyatı yapılmıştır.

SONUÇ

➤ 18 Aralık 2010'da Tunus'ta başlayan gösterilerle fitili ateşlenen Arap Baharı süreci bilindiği gibi o tarihten itibaren Arap ülkelerini derinden sarsmaya başlamış ve Ortadoğu'nun siyasi atmosferini yeniden şekillendirmiştir. Bu gelişmelerin hemen parantezinde ise Arap dünyasının periferi-

sinde bulunan Sudan bir parçalanma süreci yaşamış ve adeta Arap dünyasının etki alanı bir adım gerilemiştir. 2011'de gerçekleşen bu parçalanma, bağımsızlık sonrası Sudan tarihinin en önemli olayıdır kuşkusuz.

Tunus, Libya ve Mısır'da büyük gösteriler gerçekleşirken bu duru-

mun Sudan'a yansımalarının nasıl olacağı belirsizliğini korumuştur. Ömer el-Beşir'in 2013 yılında artık bir daha devlet başkanlığı için aday olmayacağını açıklaması, muhalif gruplar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak Beşir çok geçmeden bu kararından vazgeçerek 2015 seçiminde tekrar aday olmuş ve muhalefetin protesto ettiği seçimde oyların çoğunluğunu alarak iktidarını devam ettirmiştir. Bu süre zarfında ülkede iki önemli süreç yaşanmıştır: İlk olarak Güney Sudan'ın bölünmesinin ardından millî diyalog çağrısında bulunan hükümet farklı kesimleri bu diyaloga katılmaya davet etmiştir. İkinci olarak da 2008 yılından sonra güçlerini birleştirmeye çalışan muhalif siyasi partiler *Sudan Call* olarak adlandırdıkları ortak bir zeminde birleşme yoluna gitmişlerdir. Son olarak Güney Kurdufan, Mavi Nil ve Darfur'daki silahlı grupların oluşturduğu SRF'nin de bu oluşuma dahil olması gündeme getirilmiş, hükümetin bas-kılarına rağmen bu gruplar Paris'te bir araya gelmişlerdir.

Sudan'ın Batılı ülkelerle ilişkileri Beşir iktidarının başladığı 1989'dan sonraki dönemde oldukça sorunlu seyretmiştir. Ancak 2011 yılından itibaren bu konuda bazı olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Körfez ülkelerinin aracılığıyla Sudan üzerindeki Amerikan ambargosunun son bulması, bu durumun en somut göstergesidir. Avrupa Birliği ülkeleri ve İngiltere de bazı alanlarda Sudan ile iş birliği arayışlarına girmiştir. Avrupa Birliği'nin Afrika'dan gelen göçleri sınırlamak amacıyla Sudan'a destek vermeye başlaması, şüphesiz ülke açısından olumlu bir gelişme olmuştur. Batılı ülkelerin Sudan üzerindeki bas-kılarının azalmasında başta Darfur, Mavi Nil ve Güney Kurdufan sorunlarında atılan yapıcı adımlar büyük rol oynamaktadır.

Batı ile ilişkilerde görülen bu kısmi düzelmeye birlikte, Sudan'da Çin'in görünen etkisi hiç azalmamıştır. Bunun yanında Sudan'da son yıllarda en fazla etkisi görülen ülke Suudi Arabistan olmuştur. Yukarıda da zikredildiği gibi Suud yatırımlarının Sudan'daki tutarı 15 milyar doları çoktan aşmıştır. Ancak Suud'un artan etkisi Sudan'ı Yemen Koalisyon Gücü içinde kalmaya ve bu güce asker sağlamaya mecbur bırakmaktadır. Bu konuda içeride artan muhalefet ise Sudan'ı zor durumda bırakmaktadır.

2011'den sonra iktisadi krizin giderek derinleştiği, akaryakıt kıtlığından dolayı ulaşım hizmetlerinin aksamaya başladığı Sudan'da artık tüm hesaplar 2020 seçimlerine yoğunlaşmış durumdadır. Bir yandan Ömer el-Beşir'in aday olup olmayacağı belirsizliğini korurken bir yandan da hükümetteki Ulusal Kongre Partisi içinde bazı çekişmeler yaşanmaktadır. Mahiyeti tam olarak bilinmeyen ve partinin güç merkezleri arasında yaşanan bu çekişme, son günlerde biraz daha fazla görünür hale gelmiştir.

Güney Sudan'ı kaybederek büyük bir parçalanma yaşayan Sudan, yedi senedir bu travmanın etkilerini azaltmak ve yeniden toparlanabilmek için uğraş vermektedir. Bu nedenle çatışma yaşanan Darfur, Güney Kurdufan ve Mavi Nil bölgelerinde barışın tekrar tesis edilmesi ve buradaki insani krizlerin giderilmesi gerekmektedir. Ülkede yaşanan iktisadi krizin atlatılabilmesi için ise daha kararlı ekonomik reformlar, belki de en önemlisi üretim kapasitesini arttırmaya yönelik yatırımlar yapılması gerekmektedir. Amerika'nın uzun süren ambargoyu kaldırması Sudan'ı bir nebze olsun rahatlatırken Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Ömer el-Beşir hakkında aldığı tutuklama kararı, giderek daha fazla taraflı ve siyasi bir karar olarak algılanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Hassan Makki Mohamed. (1989). *Sudan: The Christian Design*. 1. Baskı. Wiltshire. The Islamic Foundation.
- Ataöv, Türkkaya. (1977). *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*. 2. Baskı. Ankara. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Berry, LaVerle. (2015). *Sudan: A Country Study*. Library of Congress.
- Connolly, Sean. (2008). *Sudan: Countries in Crisis*. Florida. Rourke.
- El Mahdi, Mandour. (1978). *A Short History of the Sudan*. 2. Baskı. Oxford. Oxford Üniversitesi Yayınları.
- Lapidus, Ira M. (2002). *A History of Islamic Societies*. 2. Baskı. Cambridge. Cambridge Üniversitesi Yayınları.
- Levy, Patricia. (1997). *Cultures of the World: Sudan*. New York. Marshall Cavendish.
- McCutchen, Andrew. (2014). *The Sudan Revolutionary Front: Its Formation and Development*. Ceno-va. The Small Arms Survey.
- Spittaels, Steven & Weyns, Yannick. (2014). *Mapping Conflict Motives: the Sudan-South Sudan Border*. Antwerp. IPIS.
- Sudan 2018 Humanitarian Needs Overview*. (2018). UN OCHA.
- "Bashir declares ceasefire in Blue Nile, South Kordofan", 18/06/2016. *Al Jazeera*. <https://www.aljazeera.com/news/2016/06/bashir-declares-ceasefire-blue-nile-south-kordofan-160618042942706.html>
- "Powell calls Sudan killings genocide", 09/09/2004. *CNN*. <http://edition.cnn.com/2004/WORLD/afri-ca/09/09/sudan.powell/>
- "Saudi Arabia vows further economic and defence cooperation with Sudan", 06/05/2018. *Sudan Tribune*. <http://www.sudantribune.com/spip.php?article65343>
- "Sudan economic crisis: Khartoum to close 17 diplomatic missions", 06/05/2018. *Radio Dabanga*. <https://www.dabangasudan.org/en/all-news/article/sudan-economic-crisis-khartoum-to-close-17-dip-lomatic-missions>
- "Sudan president sacks foreign minister Ghandour", 20/04/2018. *Radio Dabanga*. <https://www.daban-gasudan.org/en/all-news/article/sudan-presidents-sacks-foreign-minister-ghandour>
- "The Crisis in Darfur", 09/09/2004. U.S Department of State. <https://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/36042.htm>

2011'den sonra iktisadi krizin giderek derinleştigi Sudan'da artık bütün hesaplar 2020 seçimlerine yoğunlaşmış durumda. Bir yandan Ömer el-Beşir'in aday olup olmayacağı belirsizliğini korurken bir yandan da hükümetteki Ulusal Kongre Partisi içinde bazı çekişmeler yaşıyor. Partinin güç merkezleri arasında yaşanan bu çekişmenin mahiyeti ise tam olarak bilinmiyor.

2011'de Güney Sudan'ı kaybederek büyük bir parçalanma yaşayan Sudan, yedi senedir bu travmanın etkilerini azaltmak ve yeniden toparlanabilmek için uğraş veriyor.

Amerika'nın 1993'ten itibaren uyguladığı ambargoyu kaldırması Sudan'ı bir nebze olsun rahatlatırken Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Ömer el-Beşir hakkında aldığı tutuklama kararı, giderek daha fazla taraflı ve siyasi bir karar olarak algılanıyor.

www.insamer.com

info@insamer.com

INSAMER
İHH İNSANI VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

